

muni? s čim se ne šali? — Sin našega soseda dela očetu veliko škodo na pašniku s svojo čedo. Kdo dela škodo? čegav sin? kaj dela sin? komu dela škodo? kje dela škodo? s čim dela škodo?

Samostalniki se v vsakem številu navadno šestkrat preminjajo. Ta spremena se imenuje sklon. Sklonov ja tedaj šest. . . *)

Narava in človek

v svoji pravi složnosti.

Spisal Žickov.

(Konec.)

Po glasu, ki ga imajo živali, jih tudi imenujemo, n. pr.: kükovico od „kuk-kuk“, pišče od „pi-pi“, vrano od „vra-vra“, kokljo od kok-kok“ i. t. d.

Tudi svoje občutke pové žival, in sicer tako, da neke svoje ude vlastito giblje in stavi, p., konj ušesa, mačka herbet, slon rivec, druge rep. Pes ga miga v radosti in zaupanji, mačka in njene sorodnice v jezi. Jo čé se tudi žival; psi, goved, konji se očivestno solzijo. Za smeh pa ne vejo; edina opica se nekaj smeja. Kjer konja serbí, pa se sam ne more čohati, grize drugega v tisti kraj. Sosed razumi to znamenje, in ga grize in čoha na tistem mestu. Opice imajo med sebo tako razumljiv jezik, kakor je nam naš. Bčele se tipavnic dotikajo, in tako dopovedujo, da je kak sovražnik v ulu; berž zašumi ves roj. Če se bčeli tipavnice odrežejo, zapusti roj, ker si brez njih ne more več pogovarjati in bi bila mutasta med drugimi. Bčelar Dujardin skrrije daleč od ulnjaka v neko podertino skledico sladkorja. Ena bčela zaoha to sladčico, odleti in prižene koj dosto bčel sabo. To svedoči, da je bčela najdeni zaklad ovadila. Mravlje si govore po znamenji. Ako kdo vna jne nadleguje, zbežijo neke hitro za drugimi in jih z glavico v vrat butnejo; te storijo ravno to bližnjim, in berž pridervijo vse nad mravljišče silno serdite. Tudi s tipavnicami si dopovedujejo.

Včasih vejo živali skoro po našem kaj povedati; konj hërže veselja, če mu polagat prideš, ali se mu samcu tovarši vračajo. Lencev šterk je imel gospoda tako rad, da je vselej

*) Ta kosček je iz slovnice, ki jo spisujemo in pripravljamo za natis za male ljudske šole. Veselilo nas bo, če se kdo naših izurjenih učiteljev oglasi in nam o tej reči razodeva svoje dobre misli. Prosimo!

od daleč pridiral, pred njim pokleknil in veselja nekako zakodakal. Sajfertičev je pobesil glavo, ali pod peroti skril, če so ga kregali. Po takem je dovolj jasno pokazal, da se kesá žalostí, ali ga je sram. Konj se plaho ogleduje, če ga nemilo priganjaš. Po pridnem starem hlapcu, kateri je s konji lepo ravnal, posebno pa s šantavim slabejšim, dobijo na neki pošti pravega siroveža. Pri prvi vožnji priganja šantavca tako silno, da podkov stare. Ko ga podkovat žéne mimo hišo, kjer prejšnji hlapec ravno merlič leží, se oberne konj proti tej hiši in nemilo cvili, da se vse začudi. S tem glasno pové, kako žal mu je po hlapcu, kateri mu je ljubeznjivo stregel in prizanašal. Delfini, kateri so priljudno plavali za barko, so glasno zamemrali, ker so brodnarji enega prebodli. — Tako govori žival dovolj jasno, če ravno ne na tanko po našem.

21.

Žival razumi tudi človeški jezik, in je rada našemu nagovoru in pogovoru. Pri psih, posebno pri kodru, nam je to naj bolj očitno. Pes se skoro naučí, kaj naše besede pomenijo, zlasti tiste, s kterimi mu navadno vелеvamo, ga hvalimo itd. To pa bi bilo nemogoče, ako bi žival ne imela lastnega jezika in bi po svojem ne govorila, kakor je nemogoče različnost barv dopovedati rojenemu slepcu, kateri jih še nikoli ni vidil.

Skušnja še več kaže, namreč, da se radé učé tudi tiste živali, kterim je to mogoče. Tiči, psi poslušajo poduk prav skerbno, in si včasih vidno domišlujejo pomen že večkrat zaslišanih besedi. Kakor pri ljudeh so tudi pri njih nektere bolj obdarjene, nektere več razumijo, več hočejo, več poskušajo in doženejo od drugih. So tedaj izvrstne in preizvrstne. Plinij pravi od psa, kateri je človeške besede posnemal; Šeitlinov jih je do štirideset zljajal. Celó morski pes ali tulenj zmore besedo „baba“. Pri starih pisateljih je dokaj zadevnih zgledov. Po Herodotu je v dolini černa golobica s človeškim glasom govorila. (po Pliniji Galerijev kokot, po Valeriji Maksimu bik itd.)

Starodavniki so žival zeló obrajtali, ker so verovali, da je slednja kakemu Bogú posvečena in predraga. Se bogovom prikupiti, so z zivalicami lepo ravnali. Lepše pa človek z živaljo ravná, bolj se ona po človeškem razvija. Pri dobrem gospo-

darju je krotka in pametna, pri sirovem pa divja in butasta. Že planinska goved je bistrejša in pogumnejša od domače.

Bike in volo so nekdam učili različne umetnosti. Plinij piše: „Sam sem vidil vôle, kateri so se na povelje vojskovali, v kolo zasukali, na roge upičili, zopet vstali, se mertve potajili in dali odnesti, in so celó ko vozniki na jadernem vozu stali“. Taka je z oslom. Nekdam je bil osel skoro naj zlahnejša in prebistra žival, ljubljenec kraljev in bogatinov. Po Pliniji je nek rimsk starašina enega za 38.189 fl. kupil. To je morala biti izvrstna stvar! Da je sedanji osel uboga pokveka, tega je krivo nečloveško ravnanje s tem živinčtom. *)

Plinij pripoveduje sledeče reči od nekega prepametnega in zgovornega vrana, od njegovega umora in pokopa: „Za cesarja Tiberija zletí mlad vran iz svojega gnjezda na Kastorovem tempeljni naravnost v nasprotno čevljarnico, in čevljar ga spoštljivo sprejme. Sam si tedaj rad izvoli človeško družbo. Tu se koj naučí govoriti, izletí slednjo jutro na govorišče, se obrne proti tergu, pozdravlja cesarja Tiberija, Germanika in Druza in sledeče rimsko ljudstvo. Na to se verne v delavnico. Tako se sebi v čast in hvalo več let obnaša, dokler ga sosed čevljar ne zakolje, kar pa ljudstvo, tako razserdi, da čevljarja nagloma prežene, pozneje pa celó umori. Merliču vranu napravijo prelep sprevod. Neseta ga dva zamorca; naprej piska žveglar, in vencev mu nesó različnih na germado. To je bilo 28. sušca za odvetnikov M. Servilija i E. Eestija“. Tako na tanko so starodavniki take prigodbe zapisovali in cenili.

Omenjeni tiči se tudi radi prav prebrisano šalijo. Nek kerčmar si naučí vrana, da kureta h kermi sklicuje, kar mu gre prav po misli. Enkrat se napové, več gostov, katerim lepo pokrijó žlice, nože, vilice itd., potem pa zapró sobo. Ko se gosti pripeljejo, odprejo urno, in menijo koj jedi prinašati — ali sila se prestrašijo, kam so tečas žlice, noži, vilice itd. iz zaperte sobe prejšle. Ko pa skoz odperto okno v dvor pogledajo, se začudenja in smeha skoro razpočijo; kajti vse te pogrešane reči vidijo na dvorišču okoli smetnega kupa lepo razpoložene, na kterem vran stoji sred k južini sklicanih kuret.

Svojo učenost si vejo tudi v pomoč obračati. Nek gospod je odhajočega brivca odzdravljal: „Z Bogom Marko!“

*) 1838 sem sam vidil osla prebistrega jutrovskega, do 15 pedí visokega, kteri je veljal 400 zlatov.

Skoro si papiga to pomni, in se mu tudi tako poslavlja. Neko jutro ga vlovi mačka, in zbeži ž njim ko ravno Marko prihaja. Papiga ga zagleda, in zakriči, kar more: „Z Bogom, Marko!“ in brivec jo še srečno reši smerti.

Tako si pomaga nek podučen vran. Hud pes ga preganja; na enkrat se vran proti njemu obrne, in mu močno zakriči: „Ti tat, ti tat!“ Pes se človeške besede iz ptičjega kjuna tako ustraši, — da ga osupjen izpusti.

Vsi omenjeni prigodki so resnično zgodovinski, naravoslovni in dovolj spričani, in niso gole pravljice in basni. Zatega voljo pa so tudi pravi dokazi in poroki, da mora biti v živali neka iskra prave človeške pameti. Očitno sta tedaj v živali dva življa, nižji telesni s slepim mesenim nagonom in višji duševni z iskro iz pameti in serca. Ta dva življa sta sicer tesno združena v en život — v eno bitje, pa nista neločljiva, ni eden vzrok, nasledek ali del drugega, temuč sta bistveno različna, in višji v tej meri sam svoj, da oboje lahko razdere telesno življenje, in je tedaj tudi v živali gospodar telesno življenje.

Od šterkinje smo čuli, da se je iz ljubezni do mladičev v požaru pokončala.

Skušnja poterjuje premnogokrat, da se konji, psi, tiči sami radi na smert sostradajo ali se svojevoljno drugače pokončajo. Že Aelian 12, 22. spominja bolezni kreskih psov, po kateri so se sami s kake višine v morje stermoglavili. Leta 1845. so angleške in nemške novine popisovale psa samomorca, lepega črnega Nevfundlanca. Že več dni turoben in klavern se prepokpicne v vodo in utone. Ko ga vun dobijo, zopet skoči v vodo. Še ga izvlečejo in pripnejo; ko ga počasi odvežejo, odbeži na ravnost v reko po zaželeno smert. Od senic piše Lenc: „Zdi se, da na silo smert iščejo. Pogreznejo se v svojvojakec; če pa mu je luknja preozka, vtaknejo glavico noter, in se tako vtopijo.“

Nektere živali nočejo vjete ne trohice jesti. Snežni čuk raji glada pogine, ko bi vjet kaj jel; ravno tako pisani modros, lahko dolgo strada, kakor p. Lencev, kateri je 9 mescev brez vse jedi sterpel, in se tudi naj boljših sladčič ni hotel dotakniti, katerih je prost požrešen.

Premilo pa nam serce pregreva, če žival iz ljubezni gladu umira. Takih zgledov je dovolj, posebno pri psih.

Da vse znane zamolčim, omenim samo kodra mojega prijatelja podpolkovnika J. (Ilešica). Ker mora l. 1848. v vojsko

ga pusti pri dobri rodbini v Gradcu, ktera je psa že prej prav rada imela. Ali po odhodu gospodovem se pes, naj mu kakor koli prigovarjajo, ne dotakne več dni nobene jedi in pijače, temuž leži v kotu ves pobit. Ko pismonosec list prinese in gospá reče: „Je od J.“, prikoraka mahom pes, ovoha vesel pismo, in povzije neko trohico, se nadjajaje svojega preljubega gospoda. Ker pa ga le ni, umerje glada. — Obče znani je samomor vojaškega konja v Slavkovem (Austerlitz.) Ustreljen pade jezdec z konja. S pervega je konj ves miren pri merliču, pa nikakor ne terpi, da bi se mu kdo gospoda dotaknil. Ravno prišli Napoleon I. vpraša, kaj to pomeni, in zapové, naj ga pri miru pustijo, pa opazujejo in mu potem izid povejo; dobil je glas: „Celo noč je konj stojé svojega gospoda stražil, o solčnem vzhodu ga od glave do petá skerbno ovohuje, sila otožno pobegne k Donavi, in se v vodo vtopi“.

Aelian in Plinij sta zapisala, kako so psi v gromado poskakali, orli stermoglavili se v njo, ktera jim je predrage osebe požigala.

„Mesto Sertos,“ piše zadnji, „časti orla. Devica je mladega lepo odgojila, za ktero dobroto ji je tako zahvalen, da ji pozneji tiče pa tudi zverino donaša. Ko je umerla, se zažene v njeno germado in se ž njo vred sožgè. Mestnjani so mu na germadišči spominik postavili“.

Po takih dokazih prisiljena že je tedaj od nekdej bistra pamet priznavala v živali neko samsvoje duševno bitje, višje in žlahneje od njenega perstenege telesa in telesnega življenja. Priznavša pa to, si lože tolmači našete skoro čudovitne prikazni, in rada spoznava, da je tudi žival pogrešna, dostojna in vredna večega čislanja in lepšega ravnanja po blagem zgledu dohrih ljudi in rečenih svetnikov in svetnic božjih. Zakaj to se vjema s besedo: „Stvar željno čaka razodenja božjih otrok“. Rim. 8, 18. in z drugo: „Pravični spoznava, kar čuti njegova živina“. Prisl. 12, 10., in ž njo lepo ravna. *)

*) Tu je dokončan premični spis učenega pisatelja, preč. gospoda Živkota, za kterega se „Tov.“ še enkrat priserčno zahvaljuje, in prosí, da bi ga naši bistrí pisatelji tudi v prihodnje podpirali s takimi primernimi, lepimi spisi, kteri v rokah pametnega učitelja veliko, veliko koristijo. Da bi pa tudi učenci ta lepi spis lahko brali in se v nemali v dobrih miloserčnih čutilih do živali, smo tega spisa dali tudi nekoliko iztisov posebej natisniti. Dobé se pri g. Milicu.